

Надія Олійник

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського
ORCID ID 0000-0001-7770-7176

Надія Брижак

Мукачівський державний університет
ORCID ID 0000-0003-2795-6005

Ігор Бопко

Мукачівський державний університет
ORCID ID 0000-0003-0517-3771
DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/095-104

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто питання про особливості педагогічної майстерності викладачів гуманітарних дисциплін, зокрема іноземної і української. Визначена роль педагогічної майстерності викладача у якісній підготовці майбутніх фахівців. Серед дисциплін гуманітарного циклу розглянуто іноземну мову (англійську) і українську мову з огляду на вимоги інформаційного суспільства. Визначено специфіку підготовки з обраних дисциплін: добре розумітися на психології, що буде сприяти налагодженню паритетних відносин, вмінь рахуватись з думкою учнів, знаходити з ними спільну мову, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію, вміти узагальнювати і передавати свій досвід іншим колегам, бути здатним до рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями

Розглянуто і проаналізовано професійні якості, які характеризують педагогічну майстерність викладача іноземної і української мови: емпатія, педагогічний такт, толерантність, уміння виділяти позитивне в учнях, доброзичливість, справедливість. Однією з основних якостей викладача є сформована професійна компетентність, яка охоплює теоретико-лінгвістичну та практичну мовну підготовку; теоретичну та практичну психолого-педагогічну підготовку; теоретичну та практичну методичну підготовку.

Вказано на велике значення комунікативності викладача, на яку впливають: його особистісні якості: педагогічна спрямованість, психологічна підготовленість, доброзичливість, активність у суспільно-політичній і педагогічній діяльності, дисциплінованість, організованість, спеціальні якості (характеризують внутрішню структуру його комунікативності): пізнавальні якості. Звертається увага на мобільність, оскільки від здатності до мобільності залежить прийняття сучасних методів і технологій навчання.

Ключові слова: викладачі гуманітарних дисциплін, педагогічна майстерність, заклади вищої освіти, професійні якості, професійна компетентність, особливості педагогічної майстерності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні висувуються все більш вагомі вимоги до якості підготовки майбутніх учителів. Особлива увага звертається на підготовку майбутніх фахівців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Це обумовлено

тим, що гуманітарні дисципліни охоплюють широке коло дисциплін, які стосуються як іноземних мов, так і україномовних. Окрім того, гуманітарні дисципліни підпорядковані загальним принципам організації освітнього процесу в більшій мірі, ніж фізико-математичних дисциплін. Така загальна підпорядкованість гуманітарних дисциплін сприяє узагальненню досвіду впровадження сучасних педагогічних технологій, полегшує їх модернізацію і виділення особливостей кожної технології у відповідності до специфіки кожної з груп гуманітарних дисциплін. Тобто, при підготовці вчителів гуманітарних дисциплін проявляється принцип загального і специфічного, а їх впровадження залежить від педагогічної майстерності вчителя.

Нашу увагу привертає група гуманітарних дисциплін мовного спрямування – української і іноземної. Основи цих дисциплін закладаються в початковій школі. Тому так важлива підготовка майбутніх вчителів початкової школи. Воєнні події в Україні ще більше загострили питання саме мовної підготовки (як з української, так і іноземної).

Тому метою статті було обрано проблему особливостей формування педагогічної майстерності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Аналіз літературних джерел. Питання педагогічної майстерності вчителя займає значне місце в працях науковців. Питання змісту, структури та виявів професійної культури пов'язують з формуванням педагогічної майстерності. Це розглянуто в працях Л. Байкова, Є. Барбіної, І. Зязюн, Л. Ковальчук, О.Лавріненка, В. Семиченко, Н. Теличко, І. Харламова та ін.; роль творчих здібностей у формування педагогічної культури і педагогічної майстерності розглядали В. Загвязинский, Н. Кичук, С. Сисоєва та ін.; професійну компетентність майбутнього вчителя, як складову педагогічної культури, розглянуто в працях вивчали Л. Ващенко, М. Жалдака, І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Пометун, Л. Романишиної, О. Савченко, С. Сисоєвої та ін.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано різні методи: теоретичні – вивчення психолого-педагогічної літератури, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; емпіричні – анкетування, тестування, бесіди, диспути, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Виклад матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що кожний етап розвитку суспільства характеризується специфічними вимогами. Вимоги, які висуваються до освіти, починаючи з XXI століття пов'язані з переходом від індустріального до

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 6 (120) інформаційного суспільства. Це проявляється у впровадженні в освітній процес інформаційно-комунікаційних, проектних і цифрових технологій. Впровадження нових технологій потрібно починати з закладів вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, адже необхідно підготувати фахівців, які володіють методикою впровадження сучасних технологій (Сисоєва, 2000).

Проблема ефективності освітнього процесу залежить від рівня професійної компетентності викладача, його педагогічної майстерності. Відомо, що тільки висококваліфікований вчитель може виховати висококваліфікованого фахівця. У процесі формування педагогічної майстерності особливе місце займає створення «суб'єкт – суб'єктних» відносин у системах «вчитель-учень», «викладач-студент». Від педагогічної майстерності вчителя і викладача залежить якість таких відношень. Тому на сучасному етапі розвитку освіти, коли підвищуються вимоги до професійності фахівців, зростає роль педагогічної майстерності вчителя. Науковці виділяють низку професійних якостей, що характеризують педагогічну майстерність, зокрема і вчителів гуманітарних дисциплін (Бодруг, 2011). До таких якостей відносять: гуманістичну спрямованість діяльності педагога, його професійну компетентність; педагогічний такт, педагогічні здібності, педагогічну техніку.

Серед дисциплін гуманітарного циклу ми обрали іноземну мову (англійську) і українську мову з огляду на вимоги інформаційного суспільства.

Оскільки кожний цикл дисциплін володіє певною специфікою навчання, то й педагогічна майстерність викладачів дисциплін гуманітарного циклу має свої особливості. Формування педагогічної майстерності вчителя у педагогічній науці не нове. Учитель-професіонал має володіти сучасними педагогічними технологіями, засобами навчання викладання дисциплін, володіти методами діагностики. Такий вчитель має добре розумітися на дитячій психології, що буде сприяти налагодженню паритетних відносин, вмінь рахуватись з думкою учнів, знаходити з ними спільну мову. Можна бути професійно компетентним педагогом, тобто вільно орієнтуватися в предметній сфері, системно сприймати і діяти в педагогічній діяльності, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію, вміти узагальнювати і передавати свій досвід іншим колегам, бути здатним до рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями, але при цьому не бути майстром, а залишатися добротним ремісником» (Зязюн, 1997, с. 18). Особливе значення для нашого дослідження мають праці І.Зязюна. Основні

положення сутності і теорії формування педагогічної майстерності подано автором у навчальному посібниках «Педагогічна майстерність» (Педагогічна майстерність, 2004).

Теоретично обґрунтовано і практично доведено, що випускники мовних факультетів мають бути готовими за певними напрямками, як-от:

- мати добре розвинуті уміння володіння мовою;
- бути ознайомленими з історією і культурою народів, мову яких вивчав;
- володіти інформацією про систему мови, рівні її засвоєння, взаємозв'язки між різними мовами;
- бути обізнаному з науковими досягненнями про мову (Бодруг, 2011).

У професійно-мовленнєвій підготовці вчителя іноземної мови є деякі особливості: достатньо вільне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності та основами перекладу.

Впровадження нової парадигми освіти потребує впровадження сучасних методів, засобів і технологій навчання. Осилити такі завдання може вчитель, у якого добре сформована педагогічна майстерність. Адже такі процеси вимагають постійного підвищення професійної компетентності

У своїх дослідженнях ми звертали увагу на знаннєве наповнення змісту підготовки студентів новими науковими досягненнями. Це обумовлено тим, що майбутньому вчителю необхідно володіти банком нововведень і методикою їх впровадження в освітній процес.

Практична підготовка студентів має проводитись на основі праксеологічного підходу, а це вимагає наявності базових знань з дисциплін мовного циклу, що забезпечує спроможність їх практичного використання. Такими базовими знаннями для різних дисциплін (в тому числі і іноземних мов) є:

- теоретичні основи методики навчання іноземних мов з використанням принципу інтеграції;
- педагогічні концепції освітнього процесу (крім дисциплін мовного циклу, вони розроблені і для інших дисциплін на основі методологічних підходів);
- мета, завдання та педагогічні умови організації освітнього процесу;
- методи оволодіння сучасними засобами навчання;
- теорії вітчизняних і закордонних методів навчання іноземних мов;

– специфіка методики навчання іноземним мовам у різних типах середніх та вищих навчальних закладів (Бодруг, 2011).

Поклавши в основу дослідження праксеологічний підхід, було визначено, що практичні вміння – це спроможність здійснювати комунікативно-навчальну діяльність; здійснювати різноманітні види індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, які проявляються через їх функції: мотивуючої, регулюючої, розвиваючої.

Визначено, що педагогічна майстерність вчителя іноземних мов залежить від розвиненості його комунікаційних умінь (комунікаційної компетентності). А це означає, що крім психолого-педагогічних знань, вчителю дисциплін мовного циклу потрібні фахові знання. У комплексі це проявляється через комунікативну компетентність. Під комунікативною компетентністю розуміємо здатність забезпечувати обмін інформацією між людьми, враховуючи особливості стосунків між ними.

Комунікативна компетентність формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. За баченням Н.Бодруг (Бодруг, 2001, с.4) «До таких факторів відносять:

– особистісні якості вчителя (схильність до спілкування, обізнаність з технологією комунікації, сприйняття іншої людини, відкритість до спілкування, вміння підтримувати бесіду);

– спеціальні якості вчителя (прояв залежності від власної структури його комунікативності: пізнавальні якості (дають змогу особистості сприймати, розуміти й вивчати навколишній світ, реалізують інтерес до пізнання оточуючого, прагнення до співчуття, ідентифікації з іншими людьми тощо); експресивні якості (створюють виразність особистості, через яку вона стає зрозумілою іншим людям, підтримують прагнення до правдивості й щирості у стосунках, а також емоційна виразність); управлінські властивості (допомагають впливати на інших людей і здійснювати самоконтроль)».

Уміння спілкуватися, розвинена комунікативна компетентність є одними з обов'язкових у діяльності вчителя, це є засіб взаємодії з людьми, своїми учнями. Є засобом підтримання міжособистісних стосунків. А для вчителя це ще й засіб навчання учнів.

Нині розвивається ще одна якість, яка характеризує педагогічну майстерність вчителя іноземної мови. Такою якістю є мобільність. Ще однією важливою якістю сучасного вчителя, на нашу думку, є мобільність. У словнику іншомовних слів «мобільність визначається як: 1) рухливий, здатний до швидкого пересування та дій; 2) переносно – енергійний, діяльний» (Словник іншомовних слів

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 6 (120)
(2000, с. 364). У працях Г. Рідкодубської професійна мобільність визначається як «здатність швидко змінювати види праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки та технології виробництва» (Рідкодубська, 2018, с.3).

Працюючи в умовах нової української школи, вчитель повинен постійно вдосконалювати педагогічну майстерність. Це стсується всіх її складових, але особливу увагу потрібно приділити професійній компетентності. Окрім того учителю іноземної мови необхідно володіти всіма видами мобільності (особистісною, соціальною та мобільністю знань. Для цього вчитель має бути творчою людиною, здатною знаходити вихід з різних ситуацій, терміново приймати рішення і за них відповідати. Він повинен уміти відходити від стереотипності, бути оригінальним і вміти запалювати своїми ідеями тих, кого навчає. Відомо, що тільки у творчий учитель може виховати творчого учня.

Однією з складових професійної компетентності викладача іноземної мови є володіння навичками перекладу. Перекладацька діяльність є досить складною і їй потрібно навчатися. Адже для її здійснення недостатньо вільно володіти іноземною мовою, необхідно багато практикуватись, а це займає значну частину мовної підготовки. Студентів потрібно готувати до перекладацької діяльності, тому на практичних заняттях їм пропонують відповідні завдання. Техніці перекладу навчають на всіх етапах навчального процесу, що сприяє систематичності засвоєння виразних засобів мовлення у двох мовах одночасно. Важливість перекладу полягає в тому, що засвоївши технологію перекладу студент оволодіває продуктивними способами практичного застосування знань, які він засвоїв на заняттях з іноземної мови. А це ще один щабель у підвищенні якості педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземної мови (Савка, 2021).

Ще однією з особливостей підготовки майбутніх учителів іноземної мови є набуття вмінь і навичок роботи у лінгафонному кабінеті(спеціальна аудиторія, обладнана комплексом звукотехнічної, проєкційної і кінопроєкційної апаратури). Це формує навички самостійної роботи з опанування навичок усної іноземної мови, культури мови рідної мови.

Аналізуючи навчання іноземної та рідної мови з погляду впливу на розвиток особистості й інших компетентностей студента, зазначимо, що навчання іноземної мови розвиває логічне мислення, уміння аналізувати й узагальнювати інформацію, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, створює основу осмислення проблем, формування цінностей, уміння

бачити й оцінювати результати своєї діяльності, створює навички співробітництва. Знання, уміння, навички мають виконувати у навчанні функцію не стільки самостійних цілей, скільки засобів у процесі розвитку студента. Важливим стає не наявність в індивіда внутрішньої організації знань, особистих якостей та здібностей, а здатність застосовувати набуті компетентності в житті та навчанні.

Отже, педагогічна майстерність учителя гуманітарних дисциплін – це інтегральне особистісне утворення, то її формування може бути реалізованим лише в освітньому середовищі, яке забезпечує впровадження певних факторів, серед яких ми виділяємо організаційно-педагогічні умови, структурну модель такого процесу та сучасне навчально-методичне забезпечення за підготовки майбутніх учителів (Бодруг, 2011).

До такого висновку ми дійшли на основі результатів опитування випускників Мукачівського державного університету. Опитування проводилося на констатувальному етапі експерименту.

При проведенні констатувального етапу експерименту були поставлені такі завдання:

1. Шляхом опитування випускників визначити ступінь обізнаності їх з поняттям педагогічна майстерність, її складові та роль педагогічної майстерності в формуванні майбутнього педагога.

2. Виявити основні шляхи формування педагогічної майстерності майбутніх педагогів.

3. Визначити і теоретично обґрунтувати компоненти педагогічної майстерності та критерії, які їм відповідають.

4. Визначити стан сформованості педагогічної майстерності випускників та які недоліки такого процесу.

На першому етапі дослідження провели опитування студентів з метою визначення загального стану уявлень студентів про педагогічну майстерність.

Опитування проводилося за такими питаннями:

Що Ви розумієте під педагогічною майстерністю?

Яка роль педагогічної майстерності викладача у фаховій підготовці майбутнього вчителя?

Чи рівнозначні поняття «професійна компетентність» і «педагогічна майстерність»?

На скільки Ви володієте педагогічною майстерністю?

Які Ви бачите шляхи підвищення педагогічної майстерності у процесі підготовки у закладі вищої освіти?

Аналіз результатів опитування показав, що випускники в основному володіють знаннями з питань педагогічної майстерності. Вони вказують на позитивну роль педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти і загальноосвітньої школи. вчителя школи у якісній підготовці тих, кого навчають. Вони чітко розрізняють поняття «педагогічна майстерність» і «професійна компетентність (але первинність і вторинність цих понять визначають неоднозначно). Більшість студентів не визначили власну підготовленість з педагогічної майстерності. Студенти запропонували провести тестування на рівень володіння педагогічною майстерністю (ніколи над цим не задумувалися, але хотіли б для себе знати. Це дозволить їм накреслити плани подальшого вдосконалення власного становлення їх як вчителя).

Багато було подано різних пропозицій щодо шляхів підвищення педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесі навчання. Ми їх проаналізували і обрали ті, що найбільш повторюються і є реалістичними. Серед пропозицій ми виділили такі: ввести сучасні технології навчання і в першу чергу цифрові, підвищити якість підготовки за рахунок сучасних засобів і методів навчання, особливу роль відводять педагогічній практиці, є пропозиції систематизувати підготовку з формування педагогічної майстерності шляхом розробки системи, яка охоплює вс курси.

Проведене опитування показало те, що забезпечить підвищення рівня сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземної і української мови.

Наступний етап констатувального експерименту пов'язаний з визначенням компонентів і критеріїв, які характеризують сформованість педагогічної майстерності і буде проведено тестування на визначення рівня сформованості педагогічної майстерності випускників.

Висновки перспективи подальших наукових розвідок. Результати дослідження показали, що випускники закладів вищої освіти надають великого значення педагогічній майстерності викладача і вчителя. Визначено взаємозв'язок між педагогічною майстерністю і професійною компетентністю. Ці два поняття є основою вчителя-професіонала. Тому, на скільки закладені основи цих якостей, залежить якість освіти. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення педагогічних умов формування педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземної і української мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Бодруг, Н. А. (2011) Творчість – одна з передумов становлення педагога-майстра. *Нові технології навчання*, 69. Ч. II, 24-27. (Bodrug, N. A. (2011) Creativity is one of the prerequisites for becoming a master teacher. *New learning technologies*, 69, Part II, 24-27.).
- Бодруг, Н. А. (2011). Роль педагогічної майстерності вчителя в умовах реалізації Болонського процесу *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 4. Ч. 1, 292-298. (Bodrug, N. A. (2011). The role of the teacher's pedagogical skill in the implementation of the Bologna process. *Problems of modern teacher training*, 4. Part 1, 292-298).
- Доброскок, І. (2008) Підвищення професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів як необхідна умова їх готовності до майбутньої професійної діяльності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Педагогіка та психологія»*, 3, 94–99. (Dobroskok, I. (2008) Increasing the professional competence of students of higher educational institutions as a necessary condition for their readiness for future professional activity. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. "Pedagogy and Psychology" series*, 3, 94–99).
- Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., Кривонос, Ф. І. (2004). *Педагогічна майстерність*. К.: Вища шк. (Zyazyun, I. A., Kramushchenko, L. V., Krivonos, F. I. (2004). *Pedagogical mastery*. K.: Higher school).
- Зязюн, І. А., Сагач, Г. М. (1997). *Краса педагогічної дії*: К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу. (Zyazyun, I. A., Sagach, H. M. (1997). *The beauty of pedagogical action*. K.: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business).
- Професійна освіта* (2000): словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К.: Вища шк. (*Professional education* (2000): dictionary: education. manual / comp. S. U. Honcharenko and others; under the editorship N. G. Nychkalo. K.: Higher school).
- Пустовіт, Л. О., Скопненко, О. І., Сjuta, Г. М., Цимбалюк, Т. В. (2000). *Словник іноземних слів 23000 слів та термінологічних слово сполучень*. К.: Довіра-Рідна мова. (Pustovit, L. O., Skopnenko, O. I., Syuta, H. M., Tsimbalyuk, T. V. (2000). *Dictionary of foreign language words of 23,000 words and terminological word combinations*. K.: Trust-Native language).
- Рідкодубська, Г. А. (2018). Методи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи, 60. Т. 2, 94–99. (Ridkodubska, G. A. (2018). Methods of preparing future social workers for professional mobility. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov*. Ser. 5: Pedagogical sciences: realities and prospects, 60. Vol. 2, 94–99).
- Савка, І. (2021) Сучасний стан практики професійної підготовки майбутніх перекладачів у ЗВО. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (107), 211-222. (Savka, I. (2021). Current state of professional training of future translators in higher education institutions. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (107), 211-222).
- Сисоєва, С. О. (2001). *Педагогічні технології у безперервній професійній освіті*. ВІПОЛ. (Sysoeva, S. O. (2001). *Pedagogical technologies in continuous professional education*. K.: VIPOL).

SUMMARY

Oliinyk Nadiia, Bryzhak Nadia, Bopko Ihor. Features of the formation of pedagogical skills of the future teacher of humanities.

The article examines the issue of the peculiarities of pedagogical skill of teachers of humanitarian disciplines, in particular foreign and Ukrainian. The role of the teacher's pedagogical skills in the quality training of future specialists is determined. Among the disciplines of the humanitarian cycle, a foreign language (English) and the Ukrainian language were considered according to the requirements of the information society. The specifics of training in the chosen disciplines have been determined: a good understanding of psychology, which will contribute to the establishment of parity relations, the ability to take into account the opinion of students, to find a common language with them, to have a personal and humanitarian orientation, the ability to generalize and transfer one's experience to other colleagues, the ability to reflect, knowledge of modern pedagogical technologies.

The professional qualities that characterize the pedagogical skill of a foreign and Ukrainian language teacher are considered and analyzed: empathy, pedagogical tact, tolerance, the ability to highlight the positive in students, benevolence, fairness. One of the main qualities of a teacher is formed professional competence. It includes theoretical and practical language training; theoretical and practical psychological and pedagogical training; theoretical and practical methodological training.

It is pointed out the great importance of the teacher's communicativeness, which is influenced by: his personal qualities: pedagogical orientation, psychological preparation, benevolence, activity in socio-political and pedagogical activities, discipline, organization, special qualities (characterizing the internal structure of his communicativeness), cognitive qualities. Attention is drawn to mobility, since the perception of modern methods and technologies of education depends on the mobility.

Key words: teachers of humanitarian disciplines, pedagogical skill, institutions of higher education, professional qualities, professional competence, peculiarities of pedagogical skill.

УДК 378.147: 330 (045)

Юрій Тарасюк

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут

ORCID ID 0000-0002-4714-1869

DOI

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовано структуру та зміст елементів моделі формування управлінської компетентності майбутніх бакалаврів з військового управління, що пропонує поетапну послідовність моделювання, відображає основні блоки моделі та механізми їхньої взаємодії. Обґрунтована модель формування управлінської компетентності майбутніх бакалаврів з військового управління охоплює чотири блоки: цільовий, методологічний, змістовий, функціональний та критеріально-оцінний. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків визначено вивчення проблеми забезпечення визначених педагогічних умов для ефективного формування управлінської компетентності